

SREĆKO BOŽIČEVIĆ

GEOMORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE I GEOLOŠKI ZNAČAJ PODRUČJA BAŠKIH OŠTARIJA NA VELEBITU

Srećko Božičević
Ul. šegrta Hlapića
HR 10000 Zagreb

UDK: 55:502.4(497.5 Velebit)
Ur: 2002-07-15

Prostor Baških Oštarija

Moramo priznati kao dobri poznavatelji planine Velebit da je na njemu malo područja gdje se nalazi jedna tako zanimljiva zaravan na visini nešto iznad 900 m n.m., koja na toj svojoj stepenici vrvi mnogim površinskim raznolikostima. Na dužini od oko 4000 m te širini od 700 do 1700 metara nalazimo sve morfološke karakteristike naslaga mezozojske starosti s izgledom krške bezvodne goleti, te s vlažnim – povremeno plavljenim – dijelom u sredini prostora, ovisno o meteorološkim uvjetima, te s dijelom terena u kojemu dominiraju nepropusne paleozojske naslage s izvorima i vodenim tokom na njegovoj površini.

Vododjelnica između potoka Ljubica, koji protječe kroz Baške Oštarije smjerom od istoka prema zapadu, i izvorišnog dijela vodotoka Suvaje, što teče prema jugoistoku, odnosno u smjeru Brušana i Gospića, iznosi jedva stotinu metara i nalazi se između kota 1197 (Crni vrh), 1083 (Crna greda) te bezimene kote 1108 i vrha Sadikovac – kota 1286.

Razlog je svega toga vrlo složena geološka građa, a time i površinski reljef koji vidimo kao rezultat kolebanja svih elemenata tektonskih pokreta i glacijalnih promjena u (s geološkog stajališta) nedavnoj prošlosti.

Želimo li hipsometrijski omeđiti ovaj prostor, naići ćemo na mnogo problema jer se na vrlo kratkoj udaljenosti južno od Kubusa kota od 900 m n.m. naglo "ruši" prema niže položenom Konjskom, a sjeverno od Kubusa vrlo brzo

uzdiže iznad 1000 m. Kod samog pak hotela "Velebno" – u središnjem dijelu zaravni – udaljenost između kota 1000 m n.m. mjerena u smjeru sjever-jug iznosi svega oko 950 metara, a samo kilometar istočnije, pri samoj razvodnici vodenih tokova, taj razmak već je 1650 metara (vidi priloženu topografsku kartu!).

Sl. 1. Topografska karta područja zaravni Baške Oštarije i okolica

Unutar tog prostora zbog izmjene nepropusnih mezozojskih trijaskih dolomita i izmjene paleozojskih permskih vapnenaca i dolomita, te permskih pješčenjaka, okolni vrhovi na sjevernom rubu Baških Oštarija – od Badnja preko Vranjeg kuka, Kize i Ljubičkog brda – vertikalno stršeci prelaze visinu od 1100 do preko 1300 metara. S južne pak strane Baških Oštarija vrhovi na vododjelnici prema Sadikovcu i Sladovači zbog svoje geološke građe prelaze 1100 do 1200 metara, ali se postupno uzdižu te zbog svoje geološke podloge i pošumljenosti izgledaju mnogo položniji i "pitomiji".

Očito je takva iznimna morfologija terena uvjetovala posebne mikroklimatske uvjete na ovoj velebitskoj zaravni. Od mora s južne strane kroz udolinu Uzelci, Konjsko, Ravna draga – Kubus udaljenost je svega 6 km pa je vrlo lagan i brz prodor toplog strujanja, dok sa sjeverne strane ovu oštarijsku visoravan štiti preko 10 km dug pojas vrhova viših i od 1100 do preko 1300

metara na kojima se ublažuje snaga jakoga sjevernog zimskog vjetra s debelim nanosima snijega što dolazi kroz stara šumska crnogorična prostranstva.

Baške Oštarije kao naselje

Možda je u tom klimatskom uvjetu bio i razlog što se veza cestom od Gospića i Brušana prema Karlobagu probijala baš uz stari karavanski put lijevom zaklonjenom stranom toka Suvaje do Takalice, a od Kubusa se spuštala prema Sušnju i Karlobagu niz relativno blaže položeni obronak Velebita?!

Nekada su Baške Oštarije – prema Ž. Poljaku – bile najveće planinsko naselje na Velebitu smješteno na nadmorskoj visini od 924 metra. Sastojalo se od nekoliko zaselaka s ukupno 208 stanovnika, koji su obrađivali plitki aluvijalni nanos zemlje. Na blažim obroncima, kao i u obližnjim dulibama, vjerojatno su bile njihove ispaše i ispaše stoke od niže položenih podvelebitskih naselja, a neki su ovdje bili i stalno naseljeni. Najbrojniji su bili Prpići, Šikići, Linići, Rakita, Brkljačići i drugi, čija imena još nalazimo samo na starim topografskim kartama.

Sl. 2. Pogled na prijevoj Vrata i oštarijsko polje i vrhove Kize, snimio dr. Srećko Božičević

Makadamska kolna cesta građena je nakon protjerivanja Turaka iz Like, i to očito u vojne svrhe – od godine 1750 do 1752. na inicijativu grofa Rudolfa Choteka. Nazvana je "Karolinskom cestom" po tadanjem vladaru kralju Karlu. No zbog nekih težih dijelova ona je kasnije nekoliko puta dograđivana – prvo pod nadzorom iskusnog majora Kajetana Knežića, a nakon toga pod nadzorom rođenog Ličanina majora Sime Kekića. Cesta je završena tek 1850.

Nakon godine 1965. tadanja jugoslavenska vojska asfaltirajući proširuje i modernizira tu istu cestu spajajući ju s Karlobagom niz brojne dobro postavljene zavoje na primorskim obroncima Velebita. Zbog jake bure i snježnih nanosa kod Starih ili Oštarijskih vrata (visina 927 m n.m.) prokopan je tunel, a u njegovoj blizini nalazi se "Kubus" ili "Ura" – velika kamena kocka, postavljena na četiri kamene kugle, do koje vode 33 stube.

To obilježje postavljeno je 1846. za vrijeme cara Ferdinanda I. s uklesanim njemačkim natpisom, koji na hrvatskom glasi: "Najviša točka nove karlobaške ceste kod Starih vrata iznosi 2731 bečku stopu iznad površine Jadranskog mora".

Pogled s tog mjesta vrlo je zanimljiv, pruža se i na prostranstvo planine i na morsku pučinu, ali je često ometan jakom burom. Nakon Drugoga svjetskog rata stanovnici ovog prostora raseljuju se i izgrađena škola, trgovina, gostionica i ostatci crkve ostaju sa sve manje stanovnika. Prije tog rata izgrađen je ovdje jedan hotel kao planinski sanatorij, ali je u ratu stradao, tako da se postupno smanjivao broj stanovnika, jer su mnogi sišli u niža naselja bliže Jadranskom moru.

Zagrebačko poduzeće "Industrogradnja" za vrijeme svog uspješnog poslovnog djelovanja gotovo na sredini zaravni uz novu cestu gradi hotel "Velebno" godine 1974. kao hotel "B" kategorije, pridodavši mu i neke športsko-rekreativne sadržaje. Vlasnici su se kasnije mijenjali i povezivali s modernim hotelom u Karlobagu, ali realizacija oštarijskog izgleda nije bio "pravi pogodak" zbog naših drugačijih navika. U Domovinskom ratu bio je raketiran, kasnije i obnovljen, a danas još radi, ali na žalost ne na onaj način kako je u početku bilo zamišljeno. Mnogi bi ga planinari upotrebljavali kao ishodišnu točku za obilazak vrhova Srednjeg i Sjevernog Velebita, ali to ne mogu obično ostvariti, pa se za sada upotrebljava samo jedno omanje sklonište u privatnoj kući. Šteta što ga današnja uprava Parka prirode Velebit ne uspijeva pripremiti ili ga urediti kao svoj prezentacijski centar i postupno od njega napraviti jedno privlačno mjesto za brojne ljubitelje Velebita – kao što je dom na Zavižanu u sjevernom dijelu Velebita. Meteorološka postaja i na ovom dijelu bila bi također od velike koristi za proučavanje i praćenje klime Velebita, ali za sada nije ništa konkretno realizirano.

Geomorfološke odlike vrhova oko Baških Oštarija i njihov geološki sastav

Prema podacima Osnovne geološke karte Gospić M 1:100.000 (Sokač, B., i sur.) vrhovi koji okružuju Baške Oštarije, svoje oblike – vertikale ili zaobljena uzvišenja – zahvaljuju svojoj geološkoj građi naslaga iz kojih su građeni, no u obzir trebamo uzeti i postojeće tektonske pomake koji su, registrirani rasjedima, uvjetovali dijelove vertikalnih izdanaka vapnenaca, kao i erozivne ostatke mlađih naslaga "navučene" na starije, ali uz to je vezan i antiklinalni položaj i permskih, i mezozojskih naslaga različitog litološkog sastava koji su podina na padini pojedinih uzvišenja, ali i samih uzvišenja.

Središnji zaravnjeni dio Oštarija ima aluvijalne nanose, a njih nalazimo i u istočnim dijelovima prostora u blizini postojećih seoskih naselja. U podlozi su srednje i gornje trijaski vapnenci i gromadasti dolomiti, ali i dolomitizirani vapnenci, zatim ulomci trijaskih brečokonglomerata s lećama tufova i tufitičnih konglomerata. Vertikale Kize su od tercijarnih vapnenačkih breča, konglomerata i vapnenaca što su u rasjednom kontaktu s trijaskim naslagama, kao i s donjejurskim vapnencima i dolomitima, koji dolaze u izmjeni. Tako su vrhovi Basača i Badanj u jurskim naslagama, a Crni vrh, Ljubičko brdo i Filipov kuk na rasjedu permskih konglomerata i jurskih dolomitiziranih vapnenaca.

Uz permske naslage vezana je i pojava izvora Crno vrelo, dok potok Ljubica izvire i teče krilom Oštarijske antiklinale uz donjotrijaske pjeskovite sedimente i vapnence srednjeg trijasa. Ovi vodotoci, od kojih su neki izvori kaptirani i za vodovod "Velebnog" i dijela Karlobaga, poniru i u nekim ponorima, dok potok Ljubica "nestaje" s površine na Prpić-polju, vjerojatno vezano uz određenu rasjednu liniju okršenih vapnenaca u ovom dijelu terena (vidi priloženi dio geološke karte!).

Detaljna geološka istraživanja koja zadnjih godina na ovom području vrše studenti i profesori geologije Prirodoslovno-matematičkog fakulteta iz Zagreba, postupno otkrivaju zakonomjernosti geoloških odnosa u ovom dijelu velebitskog masiva.

Hidrogeologija naslaga i speleološke pojave

I vapnenci i dolomiti mezozojske starosti, kao i naslage paleozoika – permske starosti, ovisno o svojoj uslojenosti ili gromadastom sastavu, te litološkom sadržaju, uz dobro ili slabije vidljive tektonske pomake ili rasjedne linije, karakterizirani su dobrom ili slabijom vodopropusnošću i vodonepropusnošću, koja je pak ovisna o stupnju okršenosti samih karbonatnih naslaga. Dodatna bojenja,

odnosno ubacivanje boje-trasera na mjestima poniranja površinskih tokova za vrijeme visokih, ali i niskih razina voda, dala bi jedino točan odgovor gdje se ti tokovi ponovno pojavljuju na površini kao izvori – da li na ličkoj strani na obodu ličkog polja ili pak na vruljama ili izvorima uz morsku obalu. Već nekoliko do sada registriranih jama i ponora – od Kize do Sladovače, kao i južno od Ljubičkog brda, te ponor Ljubice potoka – dat će u budućnosti određen odgovor i o samoj dubini okršavanja na tom području oštarijske zaravni, i o smjerovima kojima se podzemna voda drenira, odnosno kamo ponire. Za odgovore na ta pitanja potrebna su sustavna speleološka istraživanja te dosta složena i zahtjevna – s financijske strane – hidrogeološka ispitivanja i opažanja u jednom dužem periodu, ali i u različitim hidrogeološkim uvjetima visokih i niskih voda, koje se akumuliraju na površini i u okršenom podzemlju ovog dijela planine Velebit.

Kako prema tektonskim karakteristikama prostor Baških Oštarija spada prema autorima geološke karte Gospić u strukturnu jedinicu Velebita, on se nalazi na Brušansko-oštarijskom rasjedu i na Brušansko-oštarijskoj antiklinali karakterizirajući njezinu razlomljenost. Registrirana je i pojava niza manjih uzdužnih i poprečnih rasjeda uz koje su na površinu izbile i naslage paleozoika s jako ustrmljenim nagibima slojeva (od 65° do 81°) – samo na promatranom području – što je uvjetovalo i njihovo "prebacivanje" – odnosno potenciralo geološku složenost toga dijela Velebita. Breče paleogena, odnosno tercijara uz oštarijski rasjed, upućuju na konstataciju da su glavni tektonski pokreti u ovom dijelu velebitskog masiva postpaleogenski, sa svojim najvećim intenzitetom uz starije strukture.

Sve to upućuje na potrebu detaljnog i vrlo sustavnog promatranja i promjena na terenu Baških Oštarija i njihove neposredne okolice. Današnje geologe u budućnosti još čeka mnogo izazova za odgovore na do sada neriješena pitanja i objašnjenja međuodnosa i zakonomjernosti postojećih geomorfoloških i hidrogeoloških pojava.